



Εξετάσεις 2015

Έκφραση-Έκθεση

«Εμείς», «οι άλλοι» και ο πολιτισμός

Σήμερα όλοι μιλούν για τον πολιτισμό. Μια θαυματουργή λέξη, μια πανάκεια που θα μεταμορφώσει, ως διά μαγείας, την καθημερινότητά μας. Ίσως γιατί η έννοια του πολιτισμού σχετίζεται περίπου με τα πάντα, με τεχνικά επιτεύγματα, με ήθη, με έθιμα, με θρησκευτικές δοξασίες, με επιστημονική γνώση, με μορφές κατοίκησης, με συνήθειες στη διατροφή. Δεν υπάρχει σχεδόν τίποτα που να μην μπορεί να γίνει κατά έναν «πολιτισμένο» ή «απολίτιστο» τρόπο.

Κι όμως πίσω από «τα πάντα» ελλοχεύει, όπως πολύ εύστοχα έχει επισημάνει ο Norbert Elias, κάτι πολύ απλό. Η αυτοσυνειδησία της Δύσης. Μια ηγεμονική εθνική συνείδηση. Συνοψίζει «τα στοιχεία ως προς τα οποία η δυτική κοινωνία των τελευταίων δύο τριών αιώνων πιστεύει πως υπερέρχει σε σύγκριση με προγενέστερες ή με πιο «πρωτόγονες» σύγχρονες της κοινωνίες. Μέσω αυτής της έννοιας η δυτική κοινωνία ζητάει να επισημάνει την ιδιοτυπία της και αυτό που την κάνει υπερήφανη, το επίπεδο της δικής της τεχνικής, τον τύπο των δικών της τρόπων συμπεριφοράς, την εξέλιξη της δικής της επιστημονικής γνώσης, της δικής της κοσμοθεωρίας και άλλα πολλά».

Στην καταγωγή της έννοιας «πολιτισμένος» βλέπουμε να υπάρχει μια εκλεκτική «αστική» αντίληψη που δημιουργεί διαχωριστικά σύνορα. Μια έννοια που δεν έχει περιγραφική ή αναλυτική αξία, αλλά αξιολογική. Επιτρέπει διαχωρισμούς, κατηγοριοποιήσεις, υποδηλώνοντας όχι μόνον το «τι» αλλά και το «πώς» θα «έπρεπε να είναι ο άλλος». Εκείνος που δεν μετέχει στον ίδιο μ' εμένα πολιτισμό. «Εμείς» και οι «άλλοι». Κι ανάμεσά τους η άβυσσος του διαχωριστικού τείχους. Οι πολιτισμένοι και οι βάρβαροι. Ο κάτοικος της πόλης και ο αγροίκος της περιφέρειας. Πόσο πολιτισμένη είναι μια τέτοια αντίληψη;

Θα μπορούσε κανείς να πει ότι υπάρχει κάτι το βάρβαρο στην ανακήρυξη του άλλου σε βάρβαρο, όπως υπάρχει κάτι το μη πολιτισμένο, στην αναγόρευση του εαυτού σε «πολιτισμένο». Αν αποκλείσεις το στοιχείο του «άλλου» στον πολιτισμό, έχασες τον πολιτισμό. Η κουλτούρα του διαφορετικού είναι αναγκαία για να μπορέσει να υπάρξει η κουλτούρα του ομοίου. Η κουλτούρα, όπως και το «εγώ», δεν συγκροτείται μέσα στον καθρέφτη αλλά μέσα στο βλέμμα του άλλου. Η ετερότητα συγκροτεί την ταυτότητα.

Σήμερα που η πολιτιστική έκφραση απειλείται από τον εγκλωβισμό της είτε σε εθνικιστικά στερεότυπα, είτε σε εισαγόμενους κανόνες, δεν μπορεί να υπάρξει πολιτισμός χωρίς να αφουγκράζομαι αυτό το «άλλο», χωρίς να επιτρέπω στο «άλλο» να ακουσθεί, να ομιλεί και να δημιουργεί δίχως να νιώθω ότι απειλούμαι από αυτό. Είτε αυτός ο άλλος είναι Τσιγγάνος, είτε φυλακισμένος, είτε ψυχασθενής, είτε μετανάστης, έχει δικαίωμα να προτάξει το δικό του βλέμμα στην τέχνη, στην κουλτούρα. Η ενθάρρυνση ενός τέτοιου βλέμματος δεν είναι μόνο θέμα ανθρωπιστικής πρακτικής, είναι προάσπιση και ανάπτυξη της ίδιας της έννοιας της κουλτούρας.

Άρθρο της Φωτεινής Τσαλίκου από «Τα Νέα»

Ερωτήσεις:

- A.** Ας υποθέσουμε ότι διαβάζετε το προηγούμενο δημοσίευμα στον ημερήσιο τύπο και αποφασίζετε να παρουσιάσετε το περιεχόμενό του στους συμμαθητές σας. Να συντάξετε μια περίληψη 80-100 λέξεων για τους σκοπούς αυτής της παρουσίασης.

(μονάδες 25)

- B1.** «*Η ετερότητα συγκροτεί την ταυτότητα*»: Να αναπτύξετε σε μια παράγραφο 80-100 λέξεων το νόημα της προηγούμενης άποψης.

(μονάδες 10)

- B2.a)** Βασισμένοι στο κείμενο να προσδιορίσετε με ποιον τρόπο θα αποκτήσει η έννοια του σύγχρονου πολιτισμού ουσιαστικό περιεχόμενο.

(μονάδες 8)

- β)** Ποιες **τεχνικές πειθούς** χρησιμοποιεί η αθρογράφος για να ενισχύσει την πειστικότητα των απόψεών της; Να αναφέρετε ένα παράδειγμα ανά περίπτωση.

(μονάδες 7)

- B3.** *ελλοχεύει, υπερέχει, ιδιοτυπία, διαχωρισμούς, προάσπιση*: Να γράψετε ένα συνώνυμο για καθεμιά από τις παραπάνω λέξεις του κειμένου.

(μονάδες 5)

- B4.** Να συνδυάσετε το ουσιαστικό **πολιτισμός** με πέντε επίθετα, σχηματίζοντας ισάριθμα ονοματικά σύνολα και να χρησιμοποιήσετε δύο από αυτά σε προτάσεις.

(μονάδες 5)

- Γ.** Παρότι ο δυτικός κόσμος αυτοαναγορεύεται «πολιτισμένος», έχουν διατυπωθεί, κατά καιρούς, πολλές αμφιβολίες για το επίπεδο της πολιτισμικής του στάθμης. Σε ένα δοκίμιο 500-600 λέξεων να αναπτύξετε **α)** τα γνωρίσματα που πιστεύετε ότι χαρακτηρίζουν έναν πραγματικά πολιτισμένο λαό και **β)** να εξετάσετε σε ποιο βαθμό τα γνωρίσματα αυτά διακρίνουν, πράγματι, το σύγχρονο δυτικό κόσμο.

(μονάδες 40)

Απαντήσεις:

A. Κάθε ανθρώπινη εκδήλωση, διαπιστώνει η συγγραφέας, ενσωματώνεται στην ευρεία έννοια του πολιτισμού. Γι' αυτό το λόγο ο όρος πολιτισμός επιδέχεται πολυποικίλες ερμηνείες σχετικά με την υπεροχή ή την κατωτερότητα των κοινωνιών. Ειδικότερα, για τους Ευρωπαίους στον όρο "πολιτισμένος" υπάρχει ένας εκλεκτισμός που προκαλεί διαχωρισμούς, εφόσον στηρίζεται μόνο στην αξιολογική και όχι στην περιγραφική ή στην αναλυτική παρουσίαση των ενεργειών των ανθρώπων. Όμως, όταν αποκλείεται το διαφορετικό τότε τορπιλίζεται η ετερότητα. Συνεπώς, τα εθνικιστικά στερεότυπα και οι στεγανοποιημένοι κανόνες δεν επιτρέπουν στον άλλο να ακουσθεί, υπονομεύουν τον ανθρωπισμό, αλλά και την ίδια την έννοια της κουλτούρας.

B1. Ο πολιτισμός είναι μια έννοια ευρύτατη και πολύπλευρη καθώς συμπεριλαμβάνει το σύνολο των ανθρωπίνων εκδηλώσεων, των ιδεών, των αγώνων και των επιτευγμάτων. Ο τεράστιος αυτός πλούτος, δεν είναι μόνο προϊόν μιας ενιαίας και ταυτόσημης αντίληψης για τη ζωή και τον κόσμο. Αντίθετα, προκύπτει από την ετερότητα, την πληθώρα δηλαδή των διαφορετικών ιδεών, σε ένα διαρκή και γόνιμο διάλογο μέσα στις κοινωνίες. Το μεγαλείο, άλλωστε, της ζωής και του κόσμου μας αναδεικνύεται μέσα από τη διαφορετικότητα. Κατ' αυτόν τον τρόπο, εξάλλου, γεννιέται ο πολιτισμός, ως προϊόν μιας διαρκούς διεργασίας, μέσα από την οποία θεμελιώνεται η ταυτότητα κάθε κοινωνίας. Γι' αυτόν, ακριβώς, το λόγο είναι δύσκολο, αν όχι ακατόρθωτο, να συγκροτηθεί ταυτότητα δίχως την ετερότητα.

B2. α) Για να αποκτήσει ο σύγχρονος πολιτισμός ουσιαστικό περιεχόμενο χρειάζεται:

- Να εκλείψει η εκλεκτική "αστική" αντίληψη που οδηγεί στις διακρίσεις.
- Να γίνεται όχι μόνο η αιτιολογική αλλά και η περιγραφική ή αναλυτική παρουσίαση κάθε αξίας.
- Να μπει φραγμός στους διαχωρισμούς και στις κατηγοριοποιήσεις των ανθρώπων.
- Να γκρεμιστούν τα τείχη που διαχωρίζουν τους ανθρώπους στο "εμείς" και στο "άλλοι", στους πολιτισμένους και στους βάρβαρους, στους αστούς και στους αγροίους.
- Να κατανοήσουμε ότι τα εθνικιστικά στερεότυπα, που δεν αφογκράζονται τις ανάγκες των άλλων, δημιουργούν έχθρα και φανατισμό.

B2. β) Οι τεχνικές πειθούς που χρησιμοποιεί η αρθρογράφος στο ανωτέρω κείμενο είναι η **επίκληση στη λογική με επιχειρήματα**, λογικές δηλαδή προτάσεις που διευθετούνται σε κλιμακωτή σειρά για την απόδειξη μίας θέσης και **τεκμήρια**, συγκεκριμένα δηλαδή στοιχεία, όπως αλήθειες, γεγονότα, παραδείγματα, αυθεντίες και στατιστικά στοιχεία.

Επίκληση στη λογική: *"Αν αποκλείσεις το στοιχείο του «άλλου» στον πολιτισμό έχασες τον πολιτισμό. Η κουλτούρα του διαφορετικού είναι αναγκαία για να μπορέσει να υπάρξει η κουλτούρα του ομοίου. Η κουλτούρα, όπως και το «εγώ», δεν συγκροτείται μέσα στον καθρέφτη αλλά μέσα στο βλέμμα του άλλου. Η ετερότητα συγκροτεί την ταυτότητα."*

Επίκληση στην αυθεντία: *"Κι όμως πίσω από τα «πάντα» ελλοχεύει όπως, πολύ εύστοχα, έχει επισημάνει ο Norbert Elias, κάτι πολύ απλό. Η αυτοσυνειδησία της Δύσης. Μία ηγεμονική εθνική συνείδηση."*

B3. Συνώνυμα:

ελλοχεύει: παραδοκεί (σοβεί, παραμονεύει, καιροσκοπεί, καιροφυλακτεί, ενεδρεύει).

υπερέχει: υπερτερεί (επικρατεί, δεσπόζει, κατισχύει).

ιδιοτυπία: ιδιορρυθμία (ιδιομορφία).

διαχωρισμούς: επιμερισμούς (τεμαχισμούς, κατακερματισμούς, διαιρέσεις, διακρίσεις).

προάσπιση: υποστήριξη (προστασία, θωράκιση, υπεράσπιση).

B4. Υλικός πολιτισμός, τεχνολογικός πολιτισμός, σύγχρονος πολιτισμός, δυτικός πολιτισμός, νομικός πολιτισμός, αρχαίος, ελληνικός, ευρωπαϊκός, κοινωνικός, δικαιοκός, νομικός.

Προτάσεις:

- Τους τελευταίους αιώνες ο δυτικός πολιτισμός παρουσιάζει μία εκλεκτική αντίληψη για την υπεροχή του έναντι άλλων προγενέστερων ή πιο πρωτόγονων.
- Ο σύγχρονος πολιτισμός διέρχεται βαθιά ηθική κρίση και κρίση αξιών.

Γ.Το τελευταίο διάστημα, έπειτα από μια περίοδο αμεριμνησίας, ατομισμού, ευμάρειας και καταναλωτικής ασυδοσίας, πληθαίνουν οι ενστάσεις για το περιεχόμενο και τις κατευθυντήριες γραμμές του σύγχρονου πολιτισμού. Τραυματισμένο βαθειά το πολιτιστικό οικοδόμημα, ιδιαίτερα της Ευρώπης, αναζητά τώρα νέες προοπτικές και προσπαθεί να ανασυντάξει τις δυνάμεις του σε νέα δεδομένα. Προς το παρόν, καθώς η κρίση κάνει αισθητή την παρουσία της, το κλίμα ανασφάλειας και αβεβαιότητας για το μέλλον, είναι διάχυτο. Οι κατακτήσεις του παρελθόντος που καθιστούσαν υπερήφανους, κυρίως τους λαούς της Δύσης, σχετικά με τον ουμανισμό και τους δημοκρατικούς θεσμούς, φαίνεται ότι σήμερα ατροφούν και συρρικνώνονται.

Σ' αυτό το πολιτισμικό περιβάλλον είναι αναγκαίο να αναζητήσουμε όσο το δυνατόν πιο αντικειμενικά τις αρχές που χρειάζεται να διέπουν έναν πραγματικά πολιτισμένο λαό. Αναλυτικότερα, ο πολιτισμός συναρτάται στενά με τη δημοκρατία όπου η συλλογικότητα επικρατεί του ατομισμού. Στην κοινωνία αυτή οι πολίτες δρουν ως μέλη ενός συνόλου προτάσσοντας το «εμείς» έναντι του «εγώ». Η αναγνώριση της διαφορετικότητας είναι επίσης θεμελιώδης παράγοντας, γιατί έτσι αναδεικνύεται η πολυφωνία σε μία διαλεκτική σχέση που ευνοεί την καλλιέργεια των γραμμάτων, της επιστήμης, και της τέχνης.

Με θεμέλιο λίθο την υπευθυνότητα και την ωριμότητα σε μια πολιτισμένη κοινωνία ευδοκιμεί και η αξιοκρατία, καθώς οι πολίτες είναι σε θέση να εκτιμήσουν την αξία των συνανθρώπων και των πράξεών τους. Με την αξιοκρατία βέβαια δεν πρέπει να υποτιμάται η ιδιαιτερότητα και η διαφορετικότητα. Υπό αυτές τις προϋποθέσεις ορθώνονται τείχη απέναντι στη μάστιγα του ρατσισμού. Αντίθετα οι διακρίσεις και ο εθνικισμός είναι εχθροί του πολιτισμού, επειδή δεν αντιστέκονται στα μίσση και στις έριδες. Αυτά τα τελευταία έχουν ως άμεση συνέπεια το κλίμα φόβου και αβεβαιότητας.

Η ασφάλεια, επομένως, είναι εξίσου θεμελιώδης παράγοντας ενός πολιτισμένου λαού, γιατί επιτρέπει στους ανθρώπους να νιώθουν ότι δεν απειλούνται από τους

άλλους, τους διαφορετικούς. Στους μετανάστες και στις κοινωνικές ομάδες, με διαφορετικά χαρακτηριστικά, δίνεται το δικαίωμα της έκφρασης στα πλαίσια του αλληλοσεβασμού και της νομιμότητας. Το σύνολο αυτών των δεδομένων, και ένα πλήθος άλλων, διέπουν τις αρχές ενός πραγματικά πολιτισμένου λαού.

Στην εποχή μας, όμως, η κρίση, όχι μόνο οικονομική, αλλά και ηθική και πολιτισμική, είναι διάχυτη. Το νοσηρό αυτό περιβάλλον γίνεται εμφανές από μία πληθώρα εκδηλώσεων. Συγκεκριμένα, καθημερινά γινόμαστε μάρτυρες σοβαρών κοινωνικών προβλημάτων και αδιεξόδων στα οποία οδηγούνται οι λαοί εξαιτίας της θεοποίησης του χρήματος. Οι νόμοι των αγορών επιβάλλουν τους δικούς τους κανόνες. Θέτουν υπεράνω όλων το χρήμα. Γίνονται ρυθμιστές των κυβερνητικών αποφάσεων, σε βάρος της κοινωνικής δικαιοσύνης, της δημοκρατίας, της ευημερίας και της αξιοπρέπειας των πολιτών.

Ο δυτικός κόσμος εμφανίζει, πλέον, έντονα δείγματα φθοράς και διάσπασης της ενότητας των λαών. Και αυτό βέβαια δεν είναι τυχαίο, καθώς ολόκληρο το δυτικό οικοδόμημα χτίστηκε σε πήλινα πόδια και σε μια, κατ' επίφαση μόνο, ενότητα. Μόλις, όμως, η κρίση έγινε αισθητή η ψευδεπίγραφη ενότητα διερράγη. Οι αβασάνιστοι χαρακτηρισμοί για τους τεμπέληδες και σπάταλους Έλληνες, για τους Γερμανούς ναζί και για τα γουρούνια του Νότου είναι θέσεις που διαχέονται από «περίεργα» κέντρα αποφάσεων, υποθάλποντας τα μίσση και την αστάθεια, φανατίζουν τους λαούς και τους εμποδίζουν να ερμηνεύσουν ψύχραιμα αυτό που τους συμβαίνει. Δυστυχώς, όμως, η κρίση είναι πολύ βαθύτερη. Αξίες όπως η παράδοση, η δημιουργικότητα, η φαντασία υποκαταστάθηκαν από άλλες. Το δήθεν μοντέρνο, ο μιμητισμός, το βόλεμα, η μαζική υποκοουλτούρα, ο εύκολος πλουτισμός πήραν τη θέση αξιών που θα μπορούσαν να εμπνεύσουν και να εξανθρωπίσουν τους λαούς. Εκτός αυτών πολλά είναι τα δείγματα και της ηθικής διάβρωσης. Όπως, λόγου χάρη, η πληθώρα των σκανδάλων, η έλλειψη ηθικών αναστολών, ο ατομισμός, το θράσος και η υπεροψία.

Το ερώτημα, λοιπόν, που τίθεται επιτακτικά τώρα είναι, πως θα αποκτήσει ξανά ουσιαστικό περιεχόμενο το πολιτισμικό μας οικοδόμημα. Τούτο, κατά κύριο λόγο, προϋποθέτει ανθρωπιστική παιδεία. Αρχικά τα διδάγματα του κλασσικού πολιτισμού της Ελλάδας, είναι δυνατόν να δώσουν ουσία και περιεχόμενο στους δημοκρατικούς θεσμούς. Ο ουμανισμός της Δύσης, που αναδείχθηκε στην Αναγέννηση, μπορεί επίσης να εξοπλίσει, κυρίως, τους νέους με διδάγματα για την ομορφιά της ζωής και το μεγαλείο του ανθρώπου. Τέλος, τα μηνύματα του Διαφωτισμού μπορούν να αποτελέσουν φωτεινούς σηματοδότες, για τους αγώνες των ανθρώπων και για την προώθηση των αυτονόητων δικαιωμάτων τους. Αν, επομένως, οι πολίτες και κυρίως οι νέοι μελετήσουν ουσιαστικά τις αρχές και τις αξίες του τρίπτυχου αυτού, τότε θα πολλαπλασιαστούν οι πιθανότητες για να βελτιωθεί το περιεχόμενο και η ποιότητα του πολιτισμού μας.

Ζύρμπα Α.Σοφία